

HISTORICAL SCIENCES

THE CREATIVE WORK OF FRANZ DE MEZER IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN PHOTOGRAPHY

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ФРАНЦА ДЕ МЕЗЕРА В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ

Oksana Fedotova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-536-5-10>

Історія українського фотомистецтва налічує чимало знакових постатей, які зробили суттєвий внесок у процес його еволюції. Однією з таких осіб можна вважати «патріарха» київської фотографії Франца де Мезера [3], що залишив нащадкам низку цінних фотознімків.

Народився діяч 1829 р. (за іншими даними – 1930 р.) на Волині у шляхетській родині знаних представників фарфоро-фаянсової промисловості. Як свідчать деякі джерела, діячі цього роду ще у XVIII ст. були засновниками корецького фабричного виробництва порцелянового посуду у невеличкому містечку Корець (нині Рівненська область). З раннього дитинства хлопець мав неабиякий талант до малювання. Слід зазначити, що вищу художню освіту юнак отримав під час навчання у Відні, після чого 1852 р. оселився у Києві. По приїзду влаштувався на посаду викладача живопису в Інституті шляхетних дівчат. Проте викладацька кар'єра невдовзі залишилася поза увагою Франца, оскільки предметом його захоплення стало фотографування.

1865 р. діяч відкрив у центрі міста власне фотоательє [14] та почав працювати у напрямках портретної, пейзажної зйомки, жанрової фотографії тощо. Виконував також роботи з фотомонтажу. Фотограф швидко набув розголосу як майстер високоякісних знімків. Згодом він зміг достатньо вдало організувати ведення фотобізнесу завдяки рекламним акціям та просуванню послуг. Ф. Мезер пропонував замовлення портретів у різноманітних форматах, починаючи від малих, візитних (7,5x4 см) до великих, кабінетних, настінних зображень (розміром 12x8 см) [4].

На фотографіях того часу популярним технічним прийомом було розміщення міні-реклами, оскільки знімки, як правило, наклеювалися на

¹ Mariupol State University, Kyiv, Ukraine

картонну основу (найбільш популярним тоді вважався брістольський картон), зворотній бік якої використовувався задля прикрасення спеціальною віньєткою з відомостями про фотоательє (дата започаткування, місце знаходження, прізвище власника, зображення виставкових нагород тощо) [9]. Однак подібне оформлення було продиктоване вимогою до фотомайстрів проставляти вихідні дані на продукції. Більш того, усі відомості про замовлення мали фіксуватися у спеціальних конторських зошитах та зберігатися у вигляді одного з відбитків в окремому альбомі задля можливості застосування знімку клієнта як юридичного документа під час судових чи громадських слухань. На квитанціях замовлень вказувалася реклама закладу, діючі розцінки, інформація про клієнта, кількість, формат відбитків, вартість й порядковий номер запису [3].

Франц де Мезер мав чимало регалій. Так, він отримав офіційний статус фотографа Університету Св. Володимира у Києві, низку подяк від царя, губернатора тощо. Ділячись систематично брав участь в роботі різноманітних фотофорумів, міжнародних торговельно-промислових виставок з техніки фотографування. Результатом його завоювань стали 6 золотих і 4 срібних медалі, численні відзнаки, дипломи і навіть титул «Придворного фотографа Її Величності королеви еллінів» (малася на увазі княгиня Ольга Костянтинівна – дружина грецького короля Георга І) [7].

Достатньо високий рівень конкуренції у фотогалузі був однією з причин швидкого згортання діяльності фірм. З метою надання підконтрольності даній справі, будь-які зміни у функціонуванні фотопідприємств дозволялися на підставі розпоряджень цивільного губернатора, а з 1888 р. – ще й за погодженням київського інспектора типографій. Останній 1890 р. доповідав керівництву, що понад половина замовлень відвідувачів фотозакладів у Києві припадала на фірми Ф. Мезера та В. Висоцького [3]. Митець був активним членом Київського літературно-артистичного товариства, спілкувався та фотографував представників богемі, видатних особистостей.

Аби здобути необхідні документи для подовження роботи фотозакладу та отримання дозволу на проведення зйомок, діяч періодично вимушений був шукати нові способи ведення фотобізнесу. Скажімо, на основі знімків київських краєвидів майстер робив високоякісні, гарно оформлені альбоми, які періодично презентував імператорові та губернатору, завдяки чому мав відповідні «охоронні грамоти» для функціонування студії й допуски з метою фотографування високопосадовців. Згадану альбомну продукцію клієнти також могли придбати у формі подарункових видань [4].

1895 р. фірма Ф. Мезера відсвяткувала 30-річний ювілей. За свідченням преси, фотограф залишився чи не поодиноким практикуючим майстром, хто продовжував працювати від самого початку становлення фотосправи у Києві. Впродовж даного періоду функціонування у фотоательє було зроблено близько 138 тис. негативів та 1,5 млн. відбитків [14].

На межі XIX–XX ст. українське фотомистецтво набуло значного розквіту. Період 1887–1915 рр. не випадково названий «золотим віком» розвитку фотографії [8]. Станом на 1908 р. найбільш якісними знімками (серед діючих фотомитців Києва) визнавалися роботи Уземського, Левицького, Менчинського, а також Франца де Мезера. За свідченням фахівців, вони могли скласти конкуренцію як найвідомішим київським, так і зарубіжним фірмам.

Встановлення більшовицької влади негативно відбилося на розвитку української фотографії [12]. 1918 р. представники радянського уряду обнародували документи, згідно з якими фототехніка вважалася буржуазним пережитком, а також атрибутом розкішного життя, що підлягав обов'язковій конфіскації. Об'єктом реакційних заходів із вилучення й знищення фотообладнання разом із продукцією та негативами став заклад майстра. Після даного погрому ательє припинило своє існування.

У зв'язку із появою 1919 р. декрету «Про перехід фотографічної й кінематографічної торгівлі та промисловості у відомство Народного комісаріату з освіти», про відновлення діяльності фірми не йшлося, оскільки усі приватні фотопідприємства були визнані державною власністю. Означені події негативно вплинули на стан здоров'я майстра. Однак, не дивлячись на складність усіх політичних потрясінь, Ф. Мезер 1920 р. зміг взяти активну участь (за сприяння членів ліквідованого 1917 р. київського товариства «Дагер»), в ході започаткування Фотографічного інституту пам'яті Жовтневої революції, запропонувавши для нього приміщення власної студії [11]. У новоствореному закладі майстер викладав студентам основи фотомистецтва.

1922 р. діяч пішов із життя. З усієї творчої спадщини майстра, що збереглася до сьогодні, найбільшу культурно-історичну цінність мають 3 авторські альбоми краєвидів Києва, знімків архітектурних споруд й історичних пам'яток (близько 150-ти одиниць). Завдячуємо також діячеві персоналіями таких відомих особистостей, як: М. Старицький, О. Сластіон, Олена Пчілка, М. Лисенко та ін. Протягом усього життя митець виконав більш як 2 млн. знімків [11]. Один із його фотоальбомів зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського [13].

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновок, що Франц де Мезер доклав значних зусиль для розвитку професійної української фотографії, сприяючи її популяризації в світі. На жаль, студійна діяльність майстра була згорнута радянською владою.

Список використаних джерел:

1. Грушицька І.Б. Розвиток фотографії в Україні (1839–І пол. XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 285–291. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_41_53
2. Казакевич Г. Бачити дозволене: фотографія та цензура у Російській імперії. URL: <https://redcucumber.kiev.ua/uk/fotografiya-ta-cenzura-na-moskoviyi>
3. Казакевич Г. Фабрики пам'яті: київська професійна фотографія, 1850-1918. URL: <https://redcucumber.kiev.ua/uk/kyiivcka-profesijna-fotografiya-1850-1918>
4. Краєвиди старого Києва і портрети киян на фото Франца де Мезера. URL: <https://spadok.org.ua/krayeznavstvo/krayevydy-starogo-kyieva-i-portrety-kyuan-na-foto-frantsa-de-mezera>
5. Лабич В. Українські фотографи XX століття: хто і що знімав. URL: <https://www.ukrainianphotographers.com/photo-story/ukrainian-photographers-of-the-twentieth-century>
6. Ляпін О. Знакові постаті в історії української фотографії. 2024 р. 2 лют. URL: <https://www.uadim.in.ua/post/znakovi-postati-v-istorii-ukrainskoi-fotografii>
7. Ляпін О. Українська фотографія в дзеркалі часу. Київське видавництво «Антиквар». URL: <https://antikvar.ua/ukrayinska-fotografiya-v-dzerkali-chasu/>
8. Міщенко М. М. Сучасне фотомистецтво України: Соціальний досвід та нові художні рішення. Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. Харків: НТУ «ХПІ». 2014. № 37 (1080). С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiakc_2014_37_8
9. Первый в Киеве роскошный доходный дом. URL: <https://www.interesniy.kiev.ua/ru/perviy-v-kieve-roskoshniy-dohodniy-dom/>
10. Трачук О. Золотий вік української фотографії. URL: <http://primetour.ua/uk/company/articles/1.html>
11. Трачун О. Й. Де Мезер Франц Казимирович // Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-23823>
12. Федотова О.О. Становлення та розвиток фотографії на українських землях у дорадянський період. Topical issues of the development of modern science. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Publishing House “ACCENT”. Sofia, Bulgaria, March 11-13, 2020. Sofia, Bulgaria. 2020. Pp. 21–27. URL: <http://sci-conf.com.ua>
13. Як виглядав Київ у 1880-х роках: неймовірні архівні фото Франца Мезера (ФОТО). URL: <https://budport.com.ua/news/26313-yak-viglyadav-kijv-u-1880-h-rokah-neymovirni-arhivni-foto-franca-mezera-foto>

14. Яцечко-Блаженко Т. Волинянин Франц де Мезер, або розкуркулений медаліст київської фотографії. URL: <https://photo-lviv.in.ua/volinyanin-frants-de-mezer-abo-rozkurkulenyi-medalist-kiyivskoyi-fotografiyi/>